

Poznámka 1: *Mercurialis perennis* představuje složitý komplex polyploidních a aneuploidních typů. Ve Švýcarsku zjistil KRÄHENBÜHL (1984) rostliny s téměř všemi počty chromozómů od $2n = 47$ po $2n = 84$ a $2n = 97, 98$ a 101 ; vysoké zastoupení měly počty $2n = 48, 63, 64, 65$ a 80 . V ČR jsou pravděpodobně nejhojnější $2n = \pm 80$ a ± 64 . Vazba morfolo- gických znaků na ploidii je velmi slabá.

Poznámka 2: Hexaploidní rostliny ($2n = 64$) jsou u nás v poslední době často označovány jako *M. paxii* „(GRAEBNER) RAUSCHERT“. Takový postup je sotva oprávněný, protože jméno *M. × paxii* GRAEBNER se vztahuje k existujícímu primárnímu kříženci *M. ovata × perennis*. Předpoklad, že hexaploidy vznikly autopolyloidizací druhu *M. ovata* zcela bez vlivu druhu *M. perennis*, zatím nebyl experimentálně prokázán.

Variabilita: Velmi proměnlivá především ve tvaru a velikosti listů a v délce řapíků. Rostliny s listy malými, užšími než 25 mm, mohou být označeny jako f. *minor* OTRUBA, s listy až 15 cm dl. a více než 4 cm šir. jako f. *robusta* GROSS. *M. perennis* f. *ovatifolia* HAUSSKN., s listy vejčité kopinatými, asi 2 × delšími než širokými, bývá zaměňována za *M. ovata* nebo určována jako *M. longistipes* (BORBÁS) HOLUB.

Rozdíly v habitu samčích a samičích rostlin jsou patrné zvláště po odkvetu, kdy se v některých populacích (především s $2n = \pm 80$) prodlužují samčím rostlinám hor. lodyžní články; následkem toho jsou listy v hor. 2/3 lodyhy rozmístěny téměř pravidelně. Pokud jsou listy těchto rostlin vejčité kopinaté s kratšími řapíky, bývají zaměňovány za *M. ovata* nebo určovány jako *M. longistipes* (BORBÁS) HOLUB. U samičích rostlin téže populace není prodlužování hor. lodyžních článků tak výrazné, listy zůstávají nahloučené v hor. části lodyhy.

Poznámka: Za druh *M. longistipes* považuje BAKSAYOVÁ (1957) rostliny s $2n = 64$, stojící mezi druhy *M. ovata* a *M. perennis*; toto jméno se často objevuje jako synonymum ke jménu *M. paxii*. Podle originálního popisu je *M. ovata* var. *longistipes* BORBÁS podobnější druhu *M. ovata*, liší se od něj lysými, poněkud užšími listy s řapíky 4–15 mm dl. Podobné rostliny, patřící s jistotou ke druhu *M. ovata*, byly nalezeny v populaci *M. ovata* u Encovan. Zdá se, že je vhodnější považovat *M. longistipes* za vnitrodruhový taxon *M. ovata*.

Ekologie a cenologie: Stinné humózní vlhké listnaté nebo smíšené lesy, často na zazem-

něných sutích a drolinách a v aluviích vodních toků. Diagnostický druh podsvazu *Cephalanthero-Fagenion*, s přesahem do dalších mezofilních až mírně vlhkomilných společenstev řádu *Fagetalia sylvaticae*. Na lokalitě se šíří především oddenky.

Rozšíření v ČR: V termofytiku, mezofytiku a nižších polohách oreofytika roztroušeně až hojně, místy pospolitě; ve vyšších polohách oreofytika roztroušeně až vzácně nebo chybí. Od planárního po subalpínský stupeň (max.: Velká kotlina v Hrubém Jesníku, ca 1330 m), s těžištěm výskytu v suprakolinním až montánním stupni. — Mapy: SLAVÍK FKS 1990: 164.

Celkové rozšíření: Evropa po j. Skandinávii, ve Středo- zemí vzácně nebo chybí. Izolovaný výskyt v s. Africe. — Mapy: MUKERJI 1936: 49; MEUSEL et al. 1978: 267.

Kříženci

2×3 . *Mercurialis ovata × perennis* = *Mercurialis × paxii* GRAEBNER in A. et Gr. Syn. Mittel- eur. Fl. 7: 408, 1916.

Hybridní rostliny stojí celkovým vzhledem mezi oběma rodiči; lodyhy mají ± pravidelně olis- těné, dol. listy téměř okrouhlé, hor. eliptické až obvejčité, s řapíky 10–14 mm dl. U Encovan v Úštěcké kotlině, na jediné lokalitě v ČR, kde rostou oba rodičovské druhy pospolu, bylo u hyb- rida zjištěno $2n = 45$ (zatímco *M. perennis* na této lokalitě měla $2n = 80$). S jistotou dosud zjiš- těna pouze ve fyt. o. 4c. Úštéc. kotl. (Encovany). Protože však rozlišení hybridů bez možnosti studia populace a cytologických poměrů je obtížné, ne- lze vyloučit, že kříženci rostou též na Janské hoře (17a. Dunaj. kop.).

5. *Ricinus* L. — skočec*)

Ricinus LINNAEUS Sp. Pl. 1007, 1753.

Jednoleté byliny (v tropech a subtropích dřeviny) se silným, bohatě větveným hlavním kořenem, bez mléčnic. Lodyhy mohutné, přímé, nevětvené nebo řídké větvené. Listy střídavé, řapíkaté, dlanité členěné, s palisty. Květenství latnaté, vyrůstající proti listům nebo zdánlivě terminální, v dol. části květenství květy samčí, v hor. části květy samičí; samčí i samičí květy stopkaté s vyvinutým a záhy opadavým kalichem a zcela vymizelou korunou; samčí květy s nepravidelně větvenými tyčinkami a hustě nahloučenými (často více než 1000) jednováčkovými prašníky; samičí s jedním, zpravidla přitiskle ostnitým, trojpouzdrým semeníkem a s 3 volnými nebo na bázi srostlými, dlouze bradavčitými, na koncích různě hluboce vidličnatě větvenými, červenými čnělkami. Plod trojpouzdrá, roztr. ostnitá, vz. lysá tobolka rozpadávající se ve 3 jednosemenná pouzdra; semena různě zbarvená, zploštělá s nápad- ným masíčkem. — Jediný druh pravděpodobně původní v sv. Africe a pěstovaný téměř po celém světě. — Anemogam.

*) Zpracovali J. Chrtek a B. Křísa

Tab. 82: 1 *Mercurialis perennis*, samičí rostlina, 1a — odkvetlá samčí rostlina (morfortyp s $2n =$ ca 80), 1b — plodenství, 1c — samčí květenství. — 2 *Chamaesyce humifusa*, 2a — plod, 2b — list, spodní strana, 2c — list, svrchní strana.

1. *Ricinus communis* L. — skočec obecný
Tab. 83/1

Ricinus communis LINNAEUS Sp. Pl. 1007, 1753.

Jednoleté, zelené až slabě hnědočervené byliny zpravidla se sivozeleným nádechem. Lodyhy silné, až 5 m vys., přímé, duté. Čepel v obrysu okrouhlá až široce vejčitá, 10–50 (–100) cm dl., dlanitodílná až dlanitoklaná s jednotlivými úkrojkami vejčitými, nepravidelně zubatými, tuhá, lysá; řapíky zpravidla stejně dl. jako čepel nebo kratší; palisty krátké (až 2 cm dl.) pochvovitě srostlé, záhy opadavé. Květenství ± přímá, až 30 cm dl., s trojúhelníkovitě kopinatými až vejčitými, 5–8 mm dl., blanitými, opadavými listeny; samčí květy až 2 cm v průměru na 2 cm dl. stopkách s kalichem na bázi srostlým; kališní ušty 3–5, vejčité až trojúhelníkovitě vejčité, až 1 cm dl., špičaté, žlutavě zelené, opadavé; samičí květy ± stejně velké, s podobným kalichem jako květy samčí; semeník vejcovitý až téměř kulovitý s 3 červenými 0,5–1,0 cm dl., volnými nebo na bázi srostlými

čnělkami. Tobolky ± kulovité až šir. vejcovité, 1–2 (–3) cm dl., 1,0–1,5 (–2,0) cm šir., roztr. různě dlouze ostnitě, vz. lysé, za zralosti semena s praskotem z tobolek vymršťována; semena nejčastěji podlouhle vejcovitá, zploštělá, zpravidla hnědá až tmavohnědá, černě mramorovaná, vzácněji až světle hnědá bez černých skvrn, hladká, lesklá, s dvoulaločným masíčkem. VI–VIII. Tf.

2n = 20 (extra fines)

Pěstován v parcích a zahradách jako ozdobná rostlina pro svůj pěkný vzrůst a zabarvené velké listy. Zimu však v našich podmínkách nepřetrvává. Vzácně zplaňuje. Skočec je prastarou užitkovou rostlinou pěstovanou především v subtropických a tropických oblastech pro olejnatá semena obsahující 20 % bílkovin, 40–70 % ricinového oleje, ale i toxický protein ricin, způsobující aglutinaci červených krvinek a pyridinový alkaloid ricinin aj. Olej se získává lisováním; povařením s vodou se zbavuje jedovatých látek. Používá se nejen ve farmaceutickém a kosmetickém průmyslu, ale i k technickým účelům.

Ordo *Thymelaeales* — vrabečnicotvaré

78. *Thymelaeaceae* Juss. — vrabečnicovité*)

Syn.: *Daphnaceae* ST-HIL.

Lit.: GILG E. (1894): *Thymelaeaceae*. In ENGLER A. et PRANTL K., Die natürlichen Pflanzenfamilien 3/6a: 216–245. Leipzig. — FURRER E. (1926): *Thymelaeaceae*. In: HEGI G., Illustrierte Flora von Mitteleuropa 5/2: 698–727. München. — DOMKE W. (1934): Untersuchungen über die systematische und geographische Gliederung der *Thymelaeaceae*. *Bibl. Bot.* 111: 1–151. — FUCHS A. (1938): Beiträge zur Embryologie der *Thymelaeaceae*. *Österr. Bot. Z.* 87: 1–41. — HEINING K. H. (1951): Studies in the floral morphology of the *Thymelaeaceae*. *Amer. J. Bot.* 38: 113–132. — TAN K. (1980): Studies in the *Thymelaeaceae* I. Germination, seedlings, fruits, seeds. *Not. Roy. Bot. Gard. Edinburgh* 38: 148–164.

Jednoleté byliny nebo vytrvalé keře. Listy střídavé, jednoduché, celokrajné, bez palistů, žilnatina zpěřená. Květy v koncových nebo úžlabních svazečcích, oboupohlavné, pravidelné, 4četné; bazální části srůstají v češuli; kališní lístky obvykle 4, korunovitě zbarvené; koruna chybí; tyčinek 8 ve dvou kruzích po 4, vetknuté v hor. části češule, prašníky introrzní, pylová zrna periporátní; semeník svrchní, jednopouzdrý, nesrůstající s češulí, z 1 plodolistu; 1 obrácené dvouobalné vajíčko, zárodek přímý se 2 dělohami; placentace apikální, gyneceum parakarpní (pseudomonomerní). Plod peckovice nebo nažka. Semena s tenkým či zcela nevyvinutým endospermem. — Asi 54 rodů (700 druhů), převážně v subtropích Afriky, Asie a Austrálie.

1a Vytrvalé keře; květy trubkovité, růžové až fialovorůžové (vz. bílé), vonné, opadavé; plod peckovice

..... 1. *Daphne*

b Jednoleté byliny; květy džbánkovicité, drobné, žlutozelené; plod nažka uzavřená ve vytrvávající češuli

..... 2. *Thymelaea*

1. *Daphne* L. — lýkovec

Daphne LINNAEUS Sp. Pl. 356, 1753. — Syn: *Mezereum* (S. F. GRAY) C. A. MEYER Bull. Cl. Phys.-Math. Acad. Imp. Sci. Saint-Petersburg, ser. 2, 1: 356, 1843. — *Thymelaea* MILL. Gard. Dict., ed. 4, sine p., 1754 p. p. min.

*) Zpracoval A. Čvančara

Tab. 83: 1 *Ricinus communis*, 1a — semena, 1b — samčí část květenství.

